

Expediția militară a Bizanțului din 1166 în geneza culoarului Dunăre - Curbura Carpaților

Secolul al XII-lea, în aria ce ne interesează, a stat o vreme (1091-1159) sub semnul deplinei libertăți de mișcare a cumanilor, care și-au făcut apariția în spațiul dintre curbură Carpaților și Dunăre încă de la sfârșitul veacului precedent¹, împingându-i pe pecenegi pe malul drept. Mișcările lor ținteau în primul rând bogatele ținuturi de la sud de Dunăre, întrucât cele de pe malul stâng, așa cum putem înțelege din cronicarii bizantini și ruși, le stăpâneau deja. Practic aici, între malul stâng și zona de dealuri, s-au așezat „sălașele” lor ce înlocuiau treptat pe cele ale pecenegilor.

La scurt timp după înfrângerea decisivă a pecenegilor, la Lebnion, în primăvara anului 1091, cumanii, aliații de atunci ai bizantinilor, vor întreprinde sub comanda lui Kopulci o expediție în Transilvania și Ungaria. Drumul acestora a trecut prin sudul Moldovei și prin pasurile Carpaților Orientali², deci oarecum în imediata apropiere a nord-estului Câmpiei Muntene.

Mai târziu, în 1114, pe la Vidin, deci mult în amonte de zona noastră, cumanii trec Dunărea într-o expediție de jaf, repede încheiată grație intervenției energice a lui Alexios Comnenos. Soldații de elită, trimiși să-i urmărească pe nomazii ce trecuseră în grabă pe malul stâng, îi hărțuiesc către est până ce cumanii trec pe plute în afluent al Dunării, socotit a fi Oltul de către cei mai mulți istorici³. Deci cumanii se retrag la bazele lor, în Muntenia, ceea ce ni-i arată iarăși relativ aproape de aria Brăilei.

Prin urmare, dacă în prima jumătate a veacului al XII-lea Muntenia - inclusiv colțul de nord-est - se afla sub controlul cumanilor, ținutul dintre Dunăre și mare, Paristrionul sau Paradunavonul, ca zonă stăpânită de bizantini, continuă să fie o realitate subliniată de majoritatea cercetătorilor români⁴. Această concluzie are la bază atât mărturiile bizantine, cât și dovezile arheologice acumulate până în prezent⁵. Vom consemna de asemenea, pentru prima jumătate a veacului al XII-lea, în sprijinul afirmațiilor de mai sus relațiile cronicarilor Nicetas Choniates și Ioannes Kinnamos, privind expedițiile navale pe Dunăre inițiate de împăratul Ioan al II-lea Comnenos în 1126⁶ și, respectiv, de Manuel I Comnenos în 1156⁷.

Aceste raporturi politice, ne dau cât de cât posibilitatea de a evalua, fie și incomplet, realitățile etnice sugerând uneori elemente de ordin demografic. Rămânând oarecum constante până la sfârșitul celui de-al șaselea deceniu al secolului al XII-lea⁸, apreciem că harta etnică a regiunii Dunării de Jos, în care se înscrie și aria brâilcană, cuprindea pe lângă cumani, și pe români, ce vor fi atestați de aici înainte inclusiv de izvoarele literare.

Începând cu anul 1159, „*scîiții*”, în vocabularul arhaizant al cronicarilor constantinopolitani, - deci cumanii - își vor deplasa centrul de greutate mult spre est, către Nistru⁹. În aceste condiții, conflictele lor cu rușii dimi-

nuează până la anulare pe cele cu bizantinii. Astfel, între 1159 și 1186 se instaurează la Dunărea de Jos o perioadă de liniște, cel puțin din partea acestora, fapt ce „se citește” în revirimentul economic produs în ținutul dintre Dunăre și Mare.

O altă sursă - episcopul Otto von Freising - se adaugă la jumătatea veacului al XII-lea documentelor privitoare la spațiul imediat exterior curburii Carpaților. Enumerând vecinii regatului ungar înaltul prelat afirmă „*unter aquilonem et item orientem Pecenatorum et Falonum maximam venationum copiam habente, sed vomere ac rastro pene experte campania*”¹⁰. Așadar, deși bogată în vânat, în întinsa țară a pecenegilor și cumanilor nu se practica și agricultura.

Anul 1166 prilejuiește o nouă acțiune militară de anvergură a oștilor imperiale grecești contra ungurilor, în rândul cărora vor fi înrolați un număr de vlahi. Ioannes Kinnamos, relatând operațiunile, ce survin doar la doi ani (1164) după episodul prinderii de către vlahii nord-dunăreni a lui Andronic Comnenos¹¹, ne aduce la cunoștință un fapt petrecut probabil în zona noastră de interes - aria Brăilei: „...iar împăratul..., dorind mai curând să le dovedească (huhilor=ungurilor n.n.) forța romeilor iată ce plănuia. Pe Alexie, pe care-l logodise cu fiica sa, îl trimitea la Istru cu armate multe, comandate de el, care era protostator, pentru ca să-i facă pe huni să creadă că vor fi atacați iarăși din locurile obișnuite; iar lui Leon, numit și Vatatzes, care aducea altă oaste numeroasă din altă parte, ba chiar și o mare mulțime de vlahi, despre care se spune că sunt colonii de demult ai celor din Italia, îi poruncește să năvălească în țara hunilor dinspre ținuturile de lângă Pontul zis Euxin, de unde nimeni, niciodată nu a năvălit asupra lor. Alexie și cealaltă armată a romeilor, ajungând deci la Istru, stăteau groaza hunilor, făcându-i să creadă că-l vor trece în curând, iar Vatatzes, năpustindu-se de unde am spus, nimicea totul fără cruțare și călca în picioare tot ce întâlnea în trecerea sa. Și a săvârșit mare măcel de oameni și a făcut nu puțini prizonieri. Pe deasupra a mănât de acolo și cirezi de vite, de cai și de altele, de tot felul și apoi a venit la împărat. Iar acesta dorind să le dea <huhilor> și o a doua lovitură a mai trimis împotriva lor încă o armată, poruncindu-i să atace de undeva de sus pe hunii care locuiau în vecinătatea Tauroscîției. Această oaste era condusă de Andronic Lampardas și de Nichifor Petraloiphas și de alți mulți. Iar în fruntea tuturor se afla Ioan Ducaș... Aceștia, după ce au parcurs neîntârziați niște întinderi mari și greu de atacat și au străbătut o regiune cu desăvârșire pustie de oameni, năvălesc în țara hunilor, unde dau peste sate numeroase și foarte populate; au pus mâna pe multă pradă și au ucis mulți oameni, iar pe cei mai mulți i-au robir”¹².

În ceea ce ne privește, socotim că avem de a face cu cea mai veche știre scrisă referitoare la un eveniment politic,

textul epigramei 337), este următoarea: „*Cuvântul Vidin din cuprinsul epigramei ar trebui amendat, în sensul că dintr-o greșeală de copist cuvântul Vicin (Vicina) a devenit Vidin*”, situație în care nu se mai poate explica în ce fel Ioan Ducas îi atacă pe unguri în Transilvania prin părțile apropiate de Tauroscitia: „*Trecînd Dunărea pe la Vicina armata lui Doukas putea, într-adevăr, ataca Transilvania prin părțile care se învecinau cu Tauroscythia*”, după un marș prin „*Bărăganul din sud-estul Munteniei*” pentru a ajunge în Moldova de Sus, iar de aici în Ardeal (P. DIACONU, op.cit., p.302-303).

Să observăm totuși că între cele două texte ar putea să nu existe contradicție, dacă prin părțile Tauroscitiei trebuie să înțelegem ceea ce însuși P. DIACONU, op.cit., p.298, ne spune a fi corect: „*Cinnamus se folosește de această expresie și în situațiile când vrea să indice întreg spațiul nord-dunărean și nord-pontic de la sud și est de munții Carpați*” (s.n.). Altfel spus și în fața Vidinului teritoriul purta aceeași denumire generală - Tauroscitia. Inadvertența intervine numai când Kinnamos specifică expres că Ducas avea ordin „*să atace de undeva de sus pe hunii care locuiau în vecinătatea Tauroscitiei (s.n.) deci dinspre extremitatea nordică a acestei zone de contact*”.

15. Cf. C.C.GIURESCU, Istoria românilor, I, București, 1938, p.332, unde se identifică Dcinul din cronică de la Ipatie cu Măcinul. Aici, probabil, în 1160, kievezii i-au ajuns pe bărladnici care jefuiseră Olesia. Să mai reținem că N. IORGA, Histoire des Roumains et de la romanité orientale, III, București, 1937, p.101, considera că Leon Vatatzes a trecut și el prin Moldova în cursul loviturii din 1166.

16. Valca Troțușului și a Oituzului ar corespunde elementelor amintite de Kinnamos: „*după ce au parcurs neîntărziați niște întinderi mari și greu de atacat și au străbătut o regiune cu desăvârșire pustie de oameni, năvălesc în țara hunilor*” etc. Să observăm că zona de deplasare după trecerea Dunării - pe valea Siretului până la confluența cu Troțușul era mult mai puțin populată. Cf. în acest sens V. SPINEI, Realități etnice și politice..., p.176, fig.4, unde Harta descoperirilor de așezări ale populației locale din zona centrală și meridională a spațiului cuprins între Carpați și Prut din secolele XI-XII (Cultura Rădăcăneni) sugerează o asemenea ipoteză, ce se cere, firește, confirmată cu noi argumente.

17. S-a susținut încă de mult exclusivă proveniența sud-dunăreană. Cf. R. ROESLER, Romänische Studien, Leipzig, 1871, p.85; B. P. HAȘDEU, Istoria critică a românilor, I, București, 1875, p.14; I. BĂNESCU, Cele mai vechi știri bizantine asupra românilor de la Dunărea de Jos, în AIIN, 1921-1922, p.153-154 (unde e și bibliografia de până atunci);

B.T.CÂMPINA, L'influence byzantine sur le Bas-Danube a la lumiere des recherches recentes effectuees en Roumanie, în RRH, I, 1, 1962, p.16, nota 4; C.DĂCOVICIU, Romanitatea scitică de la Dunărea de Jos, în

AMN, 8, 1971, p.193, nota 4; I. BARNEA, în DID, III, p.160-161 și notele, P. S. NĂSTUREL, op.cit., p.179 („*De toute evidence ces Valaques ne pouvaient etre enoies que dans les frontieres de l'Empire...*”) și nota 42, unde considera că „*les Valaques de l'armee commandee par Batatzes representaient, toutes proportions gardees, un corps alpin, avant la lettre!*”. De asemenea, s-a avansat ideea recrutării vlahilor doar de pe malul stîng al fluviului. Cf. W. TOMASCHEK, Zur walachischen Frage, în Zeitschrift für der oestereichischen Gymnasien, XXVII, 1876, p.344 (ii situa în nordul Deltei, a gurilor Dunării); D.ONCIUL, Originile Principatelor Române, în Scrieri istorice, I, București, 1968, p.597 și nota 32. („*Acești români de lângă Marea Neagră erau de bună seamă din partea răsăriteană a Țării Românești, de unde s-a făcut atacul asupra Ardealului dinspre sud-est*”); N. IORGA, Histoire des Roumains et de la romanité orientale, III, București, 1937, p.102; P.P. PANATESCU, Introducere la istoria culturii românești, București, 1969, p.257 („*Ei nu erau vlahi din Imperiu, căci despre aceștia n-ar fi avut nevoie cronicarul să arate originea lor, de unde și când au venit...*”); P. DIACONU, Despre situația politică..., p.304 („*În ceea ce ne privește, astăzi credem că corpul românilor din armata lui Vatatzes era compus de locuitori de la sud, dar și de la nordul Dunării*”). Se renunță la punctul de vedere opus enunțat în Bizanțul la Dunărea de Jos, în Ramuri (almanah), Craiova, 1967, p.157-158).

18. V. SPINEI, Realități etnice și politice, p.78-79.

19. Ibidem.

20. Reluând studiul asupra tezaurului de la Dedulești, E. OBERLÄNDER-TIRNOVEANU, Tezaurul de la Dedulești reconsiderat - Observații asupra descoperirilor monetare din estul Munteniei în secolul al XIII-lea, în Istros, VI, 1992, p.92, sugerează faptul că unul din factorii disturbatori, ce ar fi putut cauza îngroparea tezaurului în cauză „*l-ar fi putut constitui acțiunile militare întreprinse de cavalerii teutoni în spațiul extracarpatic. Se știe că ei erau solid implantați în zonele de peste munți, încă înainte de 1223*”. Este amintită apoi „*situația și mai gravă... generată de sfărămarea echilibrului de forțe din cadrul uniunii tribale cumană după înfrângerea lor de către șahul Horemzului, dar mai ales după dezastrul de la Kalka din 1223 suferit din partea mongolilor*”. Sunt amintite de asemenea, „*indicile*” potrivit cărora „*sub presiunea vecinilor lor nord-pontici, triburile cumană și vecinii lor români din sudul Moldovei și al Basarabiei, purtătoare ale culturii Rădăcăneni, au fost obligate să se deplaseze spre Carpați și Dunăre*”. Prin urmare, autorul citat nu se oprește asupra unui moment anume, ci enumeră câteva evenimente ce ar fi putut determina ascunderea tezaurului în preajma anului 1230 sau mai înainte, marcată oricum de un exod de populație cumană, dar și românească, în zona hinterlandului Brăilei.

Abstract

The military expedition of the Byzantine Empire from 1166 concerning the genesis of the passage Danube – Carpathians Mountains curvature

If in the first half of the XIIth century Wallachia – including its north-eastern corner – was under Cummain domination, the region between Danube and the Black Sea, *Paristrion* or *Paradunavon*, as self-possessed region of the Byzantium, continues to be a reality stressed by the majority of the Romanian researches.

In 1166, it was attested for the first time the using of the linking “passage” between the Carpathians Mountains Curvature – actually the south-eastern Wallachia, in the context of a military expedition.

Ionel Cănde

Conf. Dr. Cercetător, Muzeul Brăilei

Brăila, Piața Traian, nr. 1

Tel: 039/614725; 611788